

сності ні дружинники, ні слуги феодальних маєтків, ні солдати, ні чиновники не мали нічого спільного з ринком робочої сили, Нічого спільного з дійсністю не має і ідеалізація середньовічного трудового стосунку, якому зовсім безпідставно приписуються риси або сімейно-правової (патріархального), або державно-правової (робітник-функціонер, чиновник) природи. Це все – груба фальсифікація дійсності. Всі види праці в феодальному суспільстві були просякнуті духом кріпацтва, духом феодальної форми експлуатації, в якій привласнення додаткового продукту обслуговувалося особистими стосунками влади і підлеглості. Огляд нормативних актів феодального періоду свідчить не про патріархальну ідилію, а про жорстоку експлуатацію і вперту боротьбу. Легенда ж, вигадана творцями феодальної концепції, це гімн во славу слуги, в якого феодальне суспільство перетворювало всіх, хто працював за договором найму. Феодальна концепція – продукт монополістичного капіталу, який прагне перетворити майновий, договірний стосунок між капіталістом і робітником на особисто-правний стосунок влади і підлеглості.

8. Кодекси періоду розкладу феодалізму, відображаючи розвиток капіталістичних відносин в надрах феодального суспільства, в свою чергу вплинули на законодавство розвинутого капіталістичного суспільства, вносячи в нього елементи феодальних стосунків.

9. Кодекси держав Німеччини. Протягом 18-го ст. жодна з цих держав не дозріла для економічного і політичного лібералізму. Всі вони – аграрні країни, повсюди панує феодальне землеволодіння. Промисловість розвивається слабо, основну роль виконує ремесло.

10. Баварський цивільний кодекс 1756 р. Баварія була найбільш відсталою з німецьких держав. Всі зусилля поліційної держави були спрямовані на те, щоб зупинити процес розкладу феодального суспільства. Тому і баварський цивільний кодекс – найбільш відсталий, його творець Крейтмайр шукав врятування в застиглих формах римського права, старанно зберігаючи навіть римську термінологію.

Договори про працю незалежно від їх природи – *locatio-conductio*. їх предмет – користування або речами, або діяльністю за винагороду. Єдиний термін “*oregae*” замазує всяку різницю між наймом праці і підрядом. Договори, які охоплюються терміном *locatio-conductio*, менш за все можуть вважатися за цілком вільні. Покликаючись на поліційні статuti і закони про челядь, кодекс загрожує тілесними карами вільним людям, що не мають власних засобів існування і не наймаються на роботу. Що ж до напіввільних людей в поміщицьких маєтках, то такі повинні

найматися до своїх поміщиків на роботу принаймні на декілька років. Під *locatio-conductio* не підпадає діяльність людей вільних професій (лікарів та ін.).

Слуги розглядаються, як члени сім'ї. Цим виправдується пристосування до них хазяїном “помірних і розумних” кар. Підмайстри підлягають жорстоким карам за порушення обов'язку служити майстру “вірою і правдою”. Особливо переслідуються “бунтарські настрої” і “свавільство” підмайстрів. Це свідчить про значну гостроту класової боротьби.

Розвиток мануфактури не знаходить відгуку в нормах баварського кодексу. Що ж до відносин між перекупником і робітником хатньої промисловості, то цей, вже цілком капіталістичний стосунок, покривається тим же договором.

Пруський Ландрехт 1794 р. В Пруссії розклад феодальних форм здійснювався помітніше, хоча, в основному, і Пруссія не відхилялась від типу економічної структури, характерної для Німеччини в цілому. Тут абсолютна монархія пристосовувала цехову форму до потреб економічного розвитку (особливе значення мав в цьому сенсі статут 1731 р., що наносив рішучі удари автономії цехів і організаціям підмайстрів). Вони і в кодексі прагнули з'єднати нове з старим. Цілком зрозуміло, що творці кодексу намагалися закріпити і ті форми користування чужою працею, які були утворені феодальним ладом. Правда, вони відокремили правове регулювання відносин, зв'язаних з користуванням чужою працею, від розділу про найом, але вони перенесли в кодекс ті окремі правила, якими регулювалися в середні віки стосунки з слугами, підмайстрами, учнями. При цьому правила про слуг вміщено в кодексі в розділ про сім'ю. Кодекс таким чином підкреслював патріархальний характер договірних відносин між хазяями та слугами. З подібних же міркувань правила про підмайстрів, учнів, матросів вміщено поміж постанов про права станів. Цим підкреслювалась перевага публічно-правових і особисто-правових елементів над майновими в стосунках з цими робітниками. Майновий момент, навпаки, виділяється в договорах з самостійними робітниками (ремісниками, спеціалістами, поденниками). Ці договори регулюються кодексом в розділі про дії. Вперше згадується в кодексі про фабрику, “фабричні підприємства” і “фабрикантів” (так іменувалися робітники мануфактур). Докладно нові відносини не регулюються в кодексі, але всі вони підлягають всебічній опіці поліційної держави. Тінь кріпацтва супроводжує і представників так званої вільної праці. Поліційному контролю підкорені всі без винятку форми користування чужою працею. З цієї причини в кодексі дуже мало уваги приділяється

договірному елементу. Всюду панує цехова рутинна і поліційне свавілля.

Австрійський цивільний кодекс 1811 р. В цій країні наприкінці 18-го і на початку 19-го ст. феодальна форма господарства, хоч і була розхитана розвитком промисловості, але цей розвиток здійснювався дуже повільно. Як і в Пруссії зусилля державної влади були спрямовані на те, щоб не допускати змін в умовах життя. Вихід новим силам давався дуже повільно і при тому лише в порядку винятків з загального правила. З моменту Французької революції 1789р. різким мотивом промислової політики австрійської монархії став страх перед "черню". Страх перед „буйним духом” керував і законодавцем під час складання цивільного кодексу. В цьому кодексі, що на відміну від пруського ландрехту, був чисто цивільним кодексом, буржуазні стосунки отримали більше визнання. Зокрема, стосунки між хазяїном і слугою розглядалися авторами кодексу не як сімейні, але як майнові, засновані на договорі. Проте регулювання договору про найманих робітників не знайшлося місця в кодексі. Воно було визнано справою поліції і "політичного законодавства". В цьому проявився страх перед найманим робітником. В сфері цивільного права залишене було регулювання тільки стосунків замовників з підрядниками. Ці відносини підлягали правилам про договір, для якого було знайдено найменування "Lohnvertrag" (договір про винагороду), і який мав своїм предметом стосунки, вільні від всяких елементів влади і підлеглості. Що ж до робітників промисловості і торгівлі, то на них поширювались "політичні" постанови про слуг. „Найом праці” залишився поза кодексом, який освятив волю договорів тільки для „підприємців”. Австрійський кодекс, хоч і згадував про природне право і про природжені права, залишався в питаннях регулювання найма праці на позиціях охорони феодального ладу.

13. "Свод законов гражданских. Российской Империи" (1833 р.). Охорона "основ" в цьому кодексі проявляється ще в більшій мірі, ніж в пруському або австрійському, незважаючи на те, що вільна праця на момент складання "Свода" вже в деяких галузях промисловості панувала. "Ніяких змін!" – така була директива Миколи I Сперанському. Але зміни вимагала дійсність. Відсіля двоїсте ставлення уряду до проблем праці. Кріпацька система, відмираючи, загрожувала революцією, капіталістична система, утворюючи пролетаріат, несла з собою революцію. „Нова структура старих законів” була виразом компромісного характеру „Своду”.

Один з розділів в "Своді" трактує "Особистий найом", другий – про "Підряд або поставку". Це означає розрив з римською системою. "Свод" спи-

рається в основному на "Уложение" 1649 р. Воно знало холопів і наймитів. Про останніх згадувалось вже в "Псковській Судній Грамоті", в "Судебниках" Івана III, Івана IV. В інших пам'ятниках говориться про вільних людей, які служать добровільно. Але користування вільною працею – спорадичне і не викликає широкого законодавства. Починаючи з Петра I, виникають закони про окремі категорії трудящих. У всіх випадках робітник віддає себе під владу наймача, який бачить в ньому холопа. З 18-го в. найбільш докладно регулюється ремесло. Договори про найом підмайстра або учня подібні до тих, які склалися і в інших країнах. Закон 1799 р. – про цехи кладеться в основу більшої частини правил "Своду" про особистий найом.

З початку 19 ст. переваги вільної праці набувають дуже широкого визнання. Але законодавство цього часу не відокремлює вільного робітника "фабрики" від робітника ремісничої майстерні. І той і другий – майстровий. Робітничий люд поставлений під подвійну владу: з одного боку – хазяїна, з другого – адміністрації (реєстрація і поліційний догляд).

В умовах кріпацтва наймана праця могла бути тільки "найманим рабством" (З. Горюшкін). Дехто намагався просувати думку про сімейний характер влади наймача (Л. Цветаєв). Під кутом зору природного права захищав ідею свободи договору А. Куніцин.

Що ж до "Своду", то в ньому захищалося збереження влади хазяїна над робітником. Це яскраво відбилася на самій назві договору – "особистий найом". Це був не найом услуг або роботи, а найом людини. Саме це відокремлювало особистий найом від майнового найму і від підряду. Особистий найом в розумінні авторів "Своду" охоплював і замовлення, і взагалі всі види договірної праці для інших цілей. Це цілком відповідало російським джерелам, як правильно підкреслювали юристи 19-го віку (А. Краніхфельд, А. Неволін та інші). Духом середньовіччя віє від правил "Своду" про найману працю.

14. Висновки. На той час, коли склалися розглянуті нами кодекси в Пруссії, Баварії, Австрії, Росії, капіталізм успішно прокладав собі дорогу, хоч ще не став на власні ноги: машини ще не закінчили відокремлення робітника від засобів виробництва і перетворення робітника в пролетаря.

Тому стосунки між капіталістом і робітником продовжували виступати в формах напівкріпосницьких відносин, в формах "неповного рабства". Договір між наймачем і найманим залишався феодальним договором. Робітник залишався або слугою, або підопічним хазяїна, і умови його праці встановлювалися хазяйською волею, цеховими правилами і наказами державної влади. Для "вільного" договору буржуазного суспільства час ще не настав.